

با صاحب نظران

بینات به بهانه نکوداشت حضرت آیت الله معرفت، چند سؤال از جمعی صاحب نظران کرده است و برخی از سر لطف پاسخ داده اند که از نظر آنان می‌گذرد.

همکاران دانشمند و قرآن پژوه نشریه قرآنی گرانقدر بینات، با سلام و سپاس، به اطلاع می‌رساند: دعوتنامه شما دریافت گردید. از این که بنا دارید از یکی از شخصیت‌های برجسته علوم اسلامی بویژه علوم قرآنی، حضرت آیت الله محمد هادی معرفت با تدوین و طبع ویژه‌نامه‌ای تجلیل شایسته به عمل آورید که شاید ان شاء الله انتشار آن همزمان با برپاداشت مجلس بزرگداشت ایشان باشد، به عنوان یک قرآن پژوه و دوستدار شخصیت و مکارم اخلاق و نیز خواننده آثار ایشان، بسیار خوشوقت شدم: و چون مجال موسع برای نگارش مقاله‌ای بلند و در خور و تخصصی ندارم، به مدلول «ما لا یدرک کله لا یتدرک کله» صرفاً به پاسخ‌های پرسش‌های مطروحه در دعوتنامه اکتفا می‌کنم.

بینات، نظرتان درباره شخصیت قرآنی آیت الله معرفت چیست؟
استاد خرمشاهی: درباره شخصیت قرآنی ایشان این بنده هم همصدا با اهل نظر بر قوی هستم که جملگی برآند ایشان دو ویژگی در تحقیقات قرآنی خود دارند. نخست آنکه استقصای تام از منابع موضوع مورد تحقیق به عمل می‌آورند. دوم این که یافته‌های علمی شخصی دارند و ان شاء الله الرحمن که مشمول معنای این عبارت قرآنی باشند و هستند که می‌فرماید: لعلمه الذین یستنبطونه یا بل هو آیات بینات فی صدور الذین اوتوا العلم و کاد ان یکون انساناً ربانیا و قرآنیا، و هو ربانی هذه الامة و ربانها. بنده ایشان را جزو راسخان در علم و ایمان می‌دانم که مقامی شامخ تر از این برای اولیای الهی مقصور نیست.
دکتر قاضی زاده: اگر به طور کلی پژوهش‌های قرآنی را به دو بخش تفسیر قرآن و علوم قرآنی تقسیم کنیم. کم‌تر عالم شیعی برجسته‌ای را می‌یابیم که در قسمت دوم

کاری درخور و جامع انجام داده باشد. پس از دو کتاب جامع زرکشی و سیوطی، کتاب التمهید اثری جامع و تحقیقی است که به همه مباحث و سرفصل‌های مرسوم در علوم قرآن پرداخته است. گرچه در عرصه تفسیر قرآن در قرون گذشته و عصر حاضر آثار متعددی از عالمان شیعی دانسته‌ایم و گام‌های نوی را در هر زمان به تناسب نیازهای فکری و اجتماعی مشاهده کرده‌ایم، اما در عرصه علوم قرآن کم‌تر استعداد درخشان و شخص نظریه پرداز کوشایی را داشته‌ایم. حضرت آیت الله معرفت در عرصه‌های فقهی و فقه سیاسی نیز صاحب نظر و دارای فعالیت‌های علمی و تألیفات است، اما اهتمام اصلی خود را در طول دوران پژوهش و تحقیق، به علوم قرآن اختصاص داده است و در حوزه‌های تدریس، تألیف و راهنمایی رساله‌های حوزوی و دانشجویی تلاش مستمر داشته است. گرچه مرحوم آیت الله خویی و شهید آیت الله صدر نیز به نوعی در علوم قرآنی نظریه پردازی کرده‌اند اما به لحاظ حجم، گستره و مقدار اهتمامی که در مجموع در این زمینه داشته‌اند با شخصیت پیش گفته قابل قیاس نیستند. شخصیت‌های دیگری چون مرحوم ابو عبد الله زنجانی، دکتر رامیار و دکتر سید محمد باقر حجتی نیز گرچه در بخشی از مباحث گسترده علوم قرآنی تلاش کرده‌اند، اما هرگز جامعیت مباحث التمهید را مورد نظر قرار نداده‌اند. کار دیگر گسترده ایشان در حوزه روش‌شناسی تفسیر نیز در نوع خود کم‌نظیر است، و دارای عمق و تحلیل واقع‌بینانه‌ای است. در هر صورت آیت الله معرفت بدون تردید یکی از نامبردارترین شخصیت‌های شیعی قرآن پژوه در دهه‌های معاصر است.

بیانات، نظران درباره آثار قرآنی آیت الله معرفت چیست؟

استاد خرمشاهی: درباره آثار و افکار قرآنی حضرت آیت الله باید عرض کنم از آثار متعدد قرآنی ایشان بنده با سه کتاب التمهید و صیانه القرآن من التحریف، و التفسیر والمفسرون بیشتر انس و در آنها مطالعه دارم. به یادم هست که بیش از یک دهه پیش وقتی که مقاله «تحریف ناپذیری قرآن» را می‌نوشتم، از کتاب صیانه القرآن ایشان بسیار بهره بردم، و البته از چند اثر قرآن پژوهانه ضد تحریفی دیگر. و مقاله‌ام بر مبنای این گونه آثار بحمد الله مقبول طبع مردم صاحب نظر شد و به چهار زبان ترجمه شده و اخیراً اگر گفتن آن ساده لوحانه نباشد، در همایش دوم مقالات و مطبوعات اسلامی،

جایزه و لوح تقدیر گرفت. البته سخن از استاد معرفت است که آثارشان به قول سعدی حسنی دارد که بر ژله‌ها زیبایی می‌افزاید. نه این که به قول حافظ حسنش بسته زیور باشد. جایگاه التمهید فقط یک قدر کم‌تر از بزرگ‌ترین دایرة المعارف قرآنی جهان اسلام یعنی اتقان سیوطی است. از مباحث فی علوم القرآن صبحی صالح فراتر است، همچنین از مناهل القرآن زرقانی کم و کسری ندارد و می‌توان گفت بحثها و مباحث التمهید مستوفاتر است، چنان که بحث وحی و محکّمات و مشابّهات هر کدام کما بیش یک جلد از شش جلد کتاب را به خود اختصاص داده یا بحث عالمانه رسم الخط قرآن؛ اما تعدد و تنوع مباحث مطروحه در مناهل بیشتر است. بحمدالله هم نگارش باقی مجلدات التمهید ادامه دارد و هم فص کامل و هم اختصاری آن به فارسی ترجمه شده، و ترجمه (ها) از سوی نهاد آموزش عالی مهمی چون «سمت» منتشر شده و بر جریان قرآن پژوهی دانشگاهی مؤثر افتاده است. التفسیر و المفسرون هم کتاب همانام پیش از خودش، یعنی اثر محمد حسین ذهبی، قرآن پژوه اهل سنت مصری و در عین حال شیعه ستیز را جرح و تعدیل و تکمیل کرده و پاسخ‌هایی تحقیقی برای سخنان غیر تحقیقی او درباره بعضی از آثار تفسیری شیعه، تدارک دیده و جبران مافات به احسن وجه صورت گرفته است. در رفتار غیر محققانه ذهبی همین بس که آثار تفسیر گونه و غیر قرآن پژوهانه بایبان را به شیعه امامیه نسبت می‌دهد که تحقیقاً و تاریخاً و از نظر عقیده‌شناسی و تاریخ و ربط و پیوند عقاید نادرست است.

دکتر قاضی زاده: آثار قرآنی آیت الله معرفت زیاد است. مقاله‌های علمی متعدد ایشان در نشریات معتبر پژوهشی و تحقیقی، تک‌نگاری‌های مختلف قرآنی و تفسیری بخشی از آثار قرآنی ایشان است، اما سه مجموعه التمهید، التفسیر و المفسرون فی ثوبه القشيب و التفسیر الاثری الجامع، مهم‌ترین آثار ایشان است هر سه اثر مشتمل بر مباحثی است که با الهام از دیدگاه‌های پیشینیان به طراحی مناسب، بازسازی اسلوب و توسعه مفهومی مباحث و نظریه پردازی‌های جدید و مستدل پرداخته است. بحث اعجاز قرآن، نفی تحریف قرآن کریم و تحلیل ایشان درباره مفهوم تأویل از مباحث مهمی است که در این آثار به چشم می‌خورد. طرح مباحث ویژه در روش‌شناسی تفسیر قرآن و اهتمام به جایگاه اهل بیت (ع)، تحلیل مباحث مختلف جدید در عرصه تفسیر به ویژه تفسیر موضوعی از ویژگی‌های مهم این اثر است. نگاه ایشان به تفسیر

قرآن نیز در عصر حاضر که روی کرد تفسیر اثری کم رنگ شده است قابل توجه است خصوصاً که در این تفسیر روایت و درایت آمیخته شده است.

بیّنات: تأثیر اندیشه‌های قرآنی ایشان را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

استاد خرمشاهی: درباره نقش اندیشه‌های قرآنی ایشان در حوزه و دانشگاه اشاره کرده‌ام. کم‌تر محقق علوم اسلامی و بویژه علوم قرآنی این پایگاه و جایگاه یافته‌است که آثارش به یکسان در حوزه و دانشگاه با استقبال مواجه شود. فی المثل برعکس بعضی آثار و آرای آیت‌الله دکتر محمد صادقی تهرانی که کوچک‌ترین ابائی از خرق اجماع عقیدتی و علمی دارند و آن را استقلال رأی و جرأت علمی می‌انگارند. البته خدای نخواست به ساحت علمی حضرت آیت‌الله صادقی تهرانی وهنی روا نشود که کارنامه علمی ایشان هم پربرگ و هم پر بار است و در چند شماره بیّنات هم با ایشان مصاحبه شده.

استاد معرفت سنت‌گرا، البته نه سنت‌گرایی جزم‌گرا و انتقاد ناپذیر. بنده هم به همین سنت‌گرایی افتخار دارم. این که به محض طرح شدن هر حرف نو مثل آرای نصر حامد ابوزید یا محمد ارغون یا استاد عبدالکریم سروش در مسائل قرآن پژوهی بی‌مهابانه مرعوب و مجذوب شویم، باعث غلبه بدعت اندیشی بر راست کیشی می‌شود. یک نکته از این معنا گفتیم و همین باشد. و در همین جاست که اهمیت و شأن و مقام اندولس‌گرای حضرت آیت‌الله معرفت معلوم می‌شود.

بیّنات: لطفاً درباره نکوداشت و ویژه‌نامه هم نظرتان را بفرمایید.

استاد خرمشاهی: درباره نکوداشت و ویژه‌نامه هم اندک اشاره‌ای کردم. از تبریک و تهنیت گذشته، به عنوان مثال ویژه‌نامه روشنگر مربوط به علامه طباطبایی و روشنگرتر از آن مربوط به استاد محمد رضا حکیمی که در ضمن آن مکتب قرآن‌گرای ناب تفکیک طرح و شناخته شده و چه بسیار مسائل نوین مربوط به استقلال و معرفت‌شناسی دین که این مکتب پرچم‌دار آن است، طرح و بحث شد و هم دانش افزا و از آن مهم‌تر دیده‌گشا بود، همه عالی است. حال واقعاً به فال نیک گرفته و این نکوداشت و ویژه‌نامه را تقدیر از علم و علمای راستین که سربلند کننده و افتخارآفرین حوزه و دانشگاه و

ملتقى و مجمع البحرين دو نحوه نگرش به علم و دین و جامع الشتاة و التیاب بخش جدافری و تنافس و حتی مناقشه این نهادها با هم بوده، همه و همه شاد باش صمیمانه دارد. هنیآلهم

دکتر قاضی زاده: نکوداشت چنین افرادی بیش از آن که تجلیل از آنان باشد. تجلیل از دانش و دانش وری است و از رهگذر، آن گرایش پژوهش گران جوان را به تحقیق و پژوهش دوچندان می کند. تجلیل عالم، دستور دین ما است خصوصاً که به معرفی آثار علمی، تشویق پژوهشگران و دلگرمی محققان گمنام بیانجامد.

نشریه وزین بیّنات که عنوان پیشگامی را در عرصه پژوهش های قرآنی فارسی زبان در کارنامه خود دارد، و در سالیان متمادی با ویژه نامه های متعدد توانسته است قرآن پژوهان و آثار آنان را معرفی کند شایسته انتشار چنین ویژه نامه ای است. امید که فعالیت های خالصانه عزیزان موجب خشنودی امام زمان (عج) باشد و روز به روز رونق قرآن پژوهی را بیافزاید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی